

НАУКА І ОСВІТА / EDUCATION AND SCIENCE

УДК 1 (091)

Т. Кононенко, д-р філос. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КОНЦЕПЦІЯ "ПРОГРАМИ З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ": ЗАДУМ – КОНЦЕПЦІЯ – КОНЦЕПЦІЙНА РОЗРОБКА

Стаття містить теоретичне викладення досвіду оновлення програм з історії філософії. З'ясовується логічний зв'язок між ланками наукового дослідження. Визначається фундаментальний і прикладний складники у досягненні освітньо-наукової мети: від аналітичного узагальнення попереднього досвіду (задум–гіпотеза) до появи нового інтелектуального знання – концепції, і врешті, до прикладної розробки, тобто втілення теоретичної концепції у концепційну розробку.

Ключові слова: історія філософії, концепція, концепційна розробка, програма з історії філософії, нова філософія, аксіоматика, лема, лексикографія, текстологія.

Безперечно і очевидно – історія філософії не потребує надмірних зусиль у визнанні власної вагомості. Як і всього того, що пов'язане з таким багатовимірним явищем, як пам'ять та її зміст. Історія філософії розгортається у пам'ять філософії, створює можливість існування філософії та забезпечує відтворення всього того, що чинні філософії додали до скрині філософської спадщини. Утім, яким чином відбувається упорядкування цієї спадщини і чи маємо ми бути впевненими в існуванні єдино правильних "умов збереження" філософської спадщини – питання, які не мають однозначної відповіді. Як і те, чим для історії філософії постає пам'ять кожної людини, яка спрямовувала власну увагу на спожиття історико-філософського набутку.

Особливо виразно ці проблеми виявляються на тлі середовища загально філософської освіти. Це зумовлено тим, що любительські спроби до філософування не підлягають щонайменшому дослідженню, залишаючись справою особою і прихованою.

Навчальний процес у галузі гуманітаристики зі спеціальності філософія є не довільний підбір заходів, а упорядкована послідовність дій, яка, урешті, увінчується набуттям випускником свідчення про повну філософську освіту – "диплomu". Отже, ми маємо досить розлоге впорядкування чинників, і складників, які можуть бути досліджені, а наслідки – первісно узагальнені. Зокрема, дослідницький інтерес безпосередньо мав бути спрямований на такий вагомий складник філософської освіти, як "історія філософії" та її місце в навчальному процесі.

Питання оновлення викладання історії філософії в Україні має вже тривалу історію і налічує понад два десятиріччя. Утім, усі попередні спроби наражалися на непроті обставини теоретичного характеру, пов'язані із системними особливостями побудови гегельянської моделі укладання історико-філософського матеріалу. До того ж і до сьогодні "матриця" історії філософії Г. В. Ф. Гегеля міцно визначає принципи викладання історії філософії в освітній галузі України. Маємо сумну обставину, яка могла б бути висловлена таким твердженням: "Іманентним шляхом гегелівський іманентизм не долається". Тобто в межах усталеного порядку вивчення історії філософії неможливо здійснити оновлення підстав історико-філософської освіти засобами, які й визначають цей порядок. Вимоги ж часу, які відгукуються станом розвитку історико-філософської інтелектуальної царини у провідних світових освітньо-наукових осередках, – цілком не на нашу користь, спонукали до дій дослідницького характеру, нехай часом і засобом проб і руху манівцями. Нарешті дослідницькі зусилля колективної творчості істориків філософії, які згуртувалися довкола освітньо-інтелектуального середовища філософського факультету КНУ імені Тараса Шевченка

і зокрема кафедри історії філософії увінчалися першою концепційною розробкою, яка має назву "РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ. Нова філософія XVI-XVIII ст. Ч. I".

Утім, доречніше все ж наразі вести мову про теоретичну концепцію "Програми з історії філософії", оскільки її потенційні можливості мають спроможність оновити практично всі наявні і чинні програми з дисциплін історико-філософського циклу, а також інші програми з галузі гуманітарної освіти. Вагомою обставиною застосування такої програми є те, що її використання не передбачає карколомних змін в організації навчального процесу з філософії і порушення значної кількості системних зв'язків, які забезпечують виконання навчального плану факультету. Водночас ця програма здатна видозмінити як порядок подання матеріалу з історії філософії, так і підбивання підсумків засвоєння матеріалу у формі підсумкової атестації. Чи буде ця спроба оновлення історико-філософської царини в Україні успішною – покаже, безперечно, лише час і досвід застосування концепційно нової "Програми з історії філософії".

Упередити ж безпосереднє ознайомлення зі змістом "Програми" варто деякими заувагами як досвідного, так і теоретичного походження.

Завважимо, що наступність заголовкових термінів: "задум" – "концепція" – "концепційна розробка" не є довільною підбіркою, а виявляє сходинки еволюції дослідницьких зусиль, які, у проміжному підсумку, осязанно представлені у безпосередності навчального документу – "програми". Короткий виклад історії освітньо-наукових пошуків стане у нагоді задля з'ясування змісту задуму оновлення програмного забезпечення навчального процесу з історії філософії на філософському факультеті КНУ імені Тараса Шевченка. І цей наголос є істотним уточненням, оскільки ментальна парадигма філософської науково-освітньої спільноти є істотною умовою і чинником можливості здійснення будь-яких видозмін у освітній галузі.

Розпочати варто з того, що мимовільно забувається – програми з філософії, та з історії філософії зокрема, як і більшість програм з ідеологічної царини радянської системи, надходили і затверджувалися із "метрополії" державного управління. Відтак, мали нормативний характер для всіх закладів, на які було покладено повноваження викладання філософії на теренах всіх радянських республік і навіть поза межами країни "рад". Цією причиною зумовлювався і уніфікаційний характер програм, який, безперечно, був позбавлений як особистості авторської редакції, так і індивідуальності характеру навчального закладу із власним неповторним науково-педагогічним складом. Провідним у цій уніфікації водночас було не стільки змістове наповнення програм, скільки наявність уніфікованої "матриці" для укладання

тих чи інших варіативних підбірок змістів. Отже, хоч би скільки було вчинено спроб оновлення змістів викладання, зокрема історії філософії, непорушним у всіх спробах залишався спосіб і засоби такого укладання і впорядкування – правила створення програми з викладання філософських дисциплін. Інваріантною завжди залишалася "матриця" укладання і подання змістів з історії філософії, яку не пододала навіть спроба її переведення на українську мову викладання і дослідження.

Треба було пройти досить напружений дослідницький шлях, щоб збагнути дві принципові обставини. Перша визначила ланку зосередження можливості оновлення викладання історії філософії в межах навчального плану і організації освітнього процесу в університеті. Такою ланкою, суто досвідним і експериментальним шляхом, було визначено провідний складник системи навчального процесу і освітнього середовища, яким є "Програма" дисципліни чи предмета викладання. Можливість її видозміни, безперечно, визначив і стан розвитку сучасного законодавства України у галузі освіти і науки, коли культурне середовище навчального закладу було визначено і як середовище і джерело укладання програм, без жодних прив'язок до владного уніфікаційного чинника. І хоча така можливість ще має транзитне, проміжне становище, вектор її розвитку обнадійливий, бо спрямований на остаточне визнання необхідності повної авторської "редакції" викладання філософських курсів, дисциплін та предметів.

Друга принципова обставина визначилася шляхом досить тривалих досліджень і пошуків, сенс якої полягав у принциповій відмові від наявної структури навчальної "програми", незмінної з часів укладання і затвердження у "метрополії". Головне завдання полягало не лише в руйнуванні чинної "матриці" програми з філософії, а, водночас, й в укладанні такої структури "програми", яка б природно оновила і збагатила спроможностями належну ланку в неперервному навчальному процесі, забезпечуючи таким чином цілісність освітньої системи навчального закладу. Варто зазначити, що мети було досягнуто, оскільки запропонована концепційна розробка "Програми з історії філософії" є принципово новою "ємністю" для авторського укладання змістів, які становлять навчальний обсяг дисципліни чи курсу. Крім того, укладена програма виявила всі ознаки "конструктора-трансформера", який надає досі недосяжні можливості в конструюванні нових авторських змістів поза необхідності зміни самої структури. Власне, вдалося створити нову "матрицю" для укладання програм з філософії і історії філософії, зокрема, яка має відверто відкритий характер і властивості до розгортання.

Розпочиналося ж дослідження із започаткування своєї історико-філософської лабораторії. Зазначимо, що автор цього матеріалу і, власне, автор концепції оновленої "Програми з історії філософії" уже мав певний досвід подібних досліджень. Про необхідність застосування парадигмальних вимог до розвитку "нормальної науки" і врахування унікальності певної освітньо-наукової спільноти при визначенні джерела появи "нових знань" було оголошено ще в 2008 р. у статті: "Парадигмальні виміри історико-філософського дослідження. Трансформація принципів" [6] та низці інших матеріалів.

Першою ж новою спробою аналізу ситуації з викладанням історії філософії стало започаткування і проведення науково-методичних семінарів, перший з яких: "НАУКА ЧИ НАРАТИВ? Аксиоматика в історії філософії" [2], одразу зумовив гіпотезу головної проблеми – як позбутися наративного (оповідного) стилю викладання

історії філософії і забезпечити опертя на своєрідні "історико-філософські" аксіоми.

Автор цієї статті виголосив доповідь, у якій аргументував підстави необхідності такої постановки питання, оскільки його обговорення мало остаточного виобразити "задум" науково-освітніх трансформацій [2]. З доповідями в обговоренні проблеми науково-методичного семінару взяли участь знані організатори науки і освіти та, водночас, висококваліфіковані викладачі історії філософії проф. В. А. Бугров, доктор філософських наук С. В. Руденко [7], доцент Г. В. Бокал, більшість із учасників семінару. Велика група студентів та аспірантів здійснювала наукове стенографування події.

Наступним кроком у спробі аксіоматизації освітніх змістів з історії філософії було проведення II Науково-методичного семінару з історії філософії "УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ КЛЮЧОВИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ТЕРМІНІВ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ (ієрогліфічна семантика ключових термінів давньокитайської філософії)" [3], на якому були представлені головними доповідачами – доцентом кафедри історії філософії Г. В. Бокал та китаїстом, викладачем Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка С. С. Ісаєвим, розлогі доповіді із застосуванням стилістики лексикографічного викладу матеріалу. Саме цей науково-методичний семінар став потужним рушієм до переосмислення "матриці" викладання змістів з історії філософії, оскільки одразу постали питання: щодо засобів утримання нових змістів і, по-друге, засобів впровадження цих набутих змістів у навчальний процес. Головна перепона полягала в тому, що наявні програми не передбачали можливості "сприйняття" нового набутого матеріалу в тих формах, які наразі необхідні у дослідженнях: відтворення фонетики термінів, правопису, транслітерації, інших складових, які передбачають інтегративну міждисциплінарну основу.

Зазначена інтегративна основа сприяла тому, що природним чином були долучені до розшуків колективу кафедри історії філософії та всіх шанованих учасників семінару кафедри тривалі теоретичні і практичні напрацювання наукової спільноти з українського перекладознавства і текстології під керівництвом професора О. І. Хоми. Цей досвід, спільно з видатними напрацюваннями у галузі декартознавства, синергетично пришвидшив рух до створення концепційних засад програми з історії філософії. Водночас лексикографічні дослідження спонукали до дослідження питань сучасного укладання словників з історії філософії, що також виявилось "нетрадиційним" для ще чинної української освітньої "матриці", бо такого різномайття тематичних історико-філософських словників, які з'явилися у провідних дослідницьких закладах світу з історії філософії – вона просто не спроможна була ні породити, ні утримати.

Цим проблемам були присвячені IV і V Науково-методичні семінари кафедри історії філософії під загальною темою дослідження: "УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ КЛЮЧОВИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ТЕРМІНІВ: Пропозиції щодо моделі укладання терміно-логічних змістів" [4]; [5].

Викладення еволюції пошуків "історико-філософських аксіом" спирається на розгляд потужної термінологічної сув'язі: "аксіома", "історико-філософська аксіоматика", "термін", "концепт", "лексична одиниця", "слово", "лексикон", "лексема", яка, урешті-решт, завершилася прийняттям за провідну точку диспозиції викладу історико-філософського матеріалу такого явища, як "лема". Саме обрання "леми" атомарною одиницею та початковою аксіомою у розбудові "Програми з історії філософії" і варто вважати миттю появи результату

тривалої інтелектуальної діяльності, який звично називають "концепція".

У підставах, які створили передумови для можливості появи "Концепції програми з історії філософії", безперечно, необхідно згадати про ґрунтовні доповіді і виступи у середовищі науково-методичного семінару кафедри історії філософії професора О. І. Хоми [4]; [5]; докторанта кафедри доцента Г. В. Ільїної [1]; кандидата філософських наук В. М. Терлецького [9].

Утім, процес інтелектуального узагальнення набутого досвіду визначив свій власний час – модус мислення, і лише через чотири місяці напружених розмислів і міркувань "Концепція програми з історії філософії" була викладена у вигляді доповіді на науково-методичному семінарі і попередньо обговорена. [3]. Ця обставина визначається простим, хоча й не завжди очевидним, взаємозв'язком між концепцією – фундаментальним розмисловим утворенням інтелектуальної царини, яка має індивідуальне представництво, і засобами і "субстратом" поширення змісту серед тих, хто має можливість сприйняти її засновки та складники, бути реципієнтом певного теоретичного концепту. З миті початку поширення концепції розпочинаються повноваження прикладного рівня дослідження (Applied research).

Власне, можливість розгорнути "втілення" концепції, "побачити її тіло" виявилася у спільному співавторському проекті автора концепції "програми з історії філософії" і "власника" значного досвіду з викладання і досліджень філософії Модерну, проблем української філософської текстології, укладача філософських словників професора О. І. Хоми. Цей задум завершився укладанням твору: "РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ. Нова філософія XVI–XVIII ст. Ч. I". Що й набуло статусу "концепційної розробки". Тим, у чому маємо змогу "осязанно", "втілено" сприйняти наслідки творчої розмислової (інтелектуальної) роботи. Водночас і тим, що потрапляє на "суд" і "розсуд" споживачів. Критичний, нищівний чи доброзичливий – виявить час і досвід застосування.

Автори "Робочої програми..." висловлюють щирю вдячність всій академічній спільноті незалежно від інституційної належності, усім учасникам творчого процесу появи нового твору, оскільки зусилля кожного сприяли поступовому сходженню до досягнення мети. Висловлюємо щирю вдячність нашим колегам з інших структурних підрозділів факультету – кафедрі логіки під керівництвом професора І. В. Хоменко, зокрема тим, які надали можливість оприлюднювати проміжні напрацю-

вання і виправляти вади у наслідку високо етичного наукового обговорення і дискусії.

Особлива вдячність старшому лаборанту кафедри кандидату історичних наук Я. І. Купчик, редактору "Робочої програми...", яка сприйняла мету укладання програми і надала надзвичайну допомогу в найбільш доцільному структуруванні складників роботи.

Список використаних джерел / References

1. Ільїна, Г. Словник як форма укладання філософської лексики [Електронний ресурс] / Г. Ільїна // Матеріали IV Науково-методичного семінару з історії філософії "УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ КЛЮЧОВИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ТЕРМІНІВ: Пропозиції щодо моделі укладання термінологічних змістів". 20 травня 2016 р. – Режим доступу: <http://hphd.kiev.ua/index.php/2-uncategorised/61-iv-naukovo-metodychnyy-seminar-z-istorii-filosofii-ukrayinska-leksykohrafiya-klyuchovykh-filosofskiyh-terminiv-propozytsii-shchodo-modeli-ukladannia-terminolohichnykh-zmistiv>.
2. Кафедра історії філософії. I Науково-методичний семінар з історії філософії "НАУКА ЧИ НАРАТИВ? Аксиоматика в історії філософії" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hphd.kiev.ua/index.php/auka/8-pershuy-naukovo-metod>. Останнє оновлення 12 січня 2017 р.
3. Кафедра історії філософії. II Науково-методичний семінар з історії філософії "УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ КЛЮЧОВИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ТЕРМІНІВ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ (Ієрогліфічна семантика ключових термінів давньокитайської філософії)" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hphd.kiev.ua/index.php/auka/11-druhiy>. Останнє оновлення 12 січня 2017 р.
4. Кафедра історії філософії. IV Науково-методичний семінар з історії філософії "УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ КЛЮЧОВИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ТЕРМІНІВ: Пропозиції щодо моделі укладання термінологічних змістів" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hphd.kiev.ua/index.php/auka/62-iv-naukovo-metodychnyy-seminar-z-istoriyi-filosofiyi-ukrayinska-leksykohrafiya-klyuchovykh-filosofskiyh-terminiv-propozytsii-shchodo-modeli-ukladannia-terminolohichnykh-zmistiv>. Останнє оновлення 12 січня 2017 р.
5. Кафедра історії філософії. 2016d. V Науково-методичний семінар з історії філософії "УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ КЛЮЧОВИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ТЕРМІНІВ: Пропозиції щодо моделі укладання термінологічних змістів" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hphd.kiev.ua/index.php/auka/48-v-naukovo-metodychnyy-seminar>. Останнє оновлення 12 січня 2017 р.
6. Кононенко Т. Парадигмальні виміри історико-філософського дослідження. Трансформація принципів / Т. Кононенко // Українознавство. – 2008. – № 1. – С. 172–176.
7. Кононенко Т. Наука чи наратив? Аксиоматика в історії філософії [Електронний ресурс] / Т. Кононенко // Матеріали I Науково-методичного семінару з історії філософії "НАУКА ЧИ НАРАТИВ? Аксиоматика в історії філософії". 17 лютого 2016 р. – Режим доступу: <http://hphd.kiev.ua/index.php/auka/8-pershuy-naukovo-metod>.
8. Руденко С. Сучасні методологічні концепції дослідження історії української філософії: монографія / С. Руденко. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2012. – 279 с.
9. Терлецький В. Німецький досвід опрацювання філософської лексики [Електронний ресурс] / В. Терлецький // Матеріали IV Науково-методичного семінару з історії філософії "УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ КЛЮЧОВИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ТЕРМІНІВ: Пропозиції щодо моделі укладання термінологічних змістів". 20 травня 2016 р. – Режим доступу: <http://hphd.kiev.ua/index.php/2-uncategorised/63-nimetskiy-dosvid-opratsyuvannia-filosofskoi-leksykohrafiy>.

Надійшла до редколегії 12.01.17

Т. Кононенко, д-р филос. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КОНЦЕПЦИЯ "ПРОГРАММЫ ПО ИСТОРИИ ФИЛОСОФИИ": ЗАМЫСЛ – КОНЦЕПЦИЯ – КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ РАЗРАБОТКА

Статья содержит теоретическое изложение опыта усовершенствования программ по истории философии. Устанавливается логическая связь между звеньями научного исследования. Определяются фундаментальная и прикладная составляющая на пути достижения научно-образовательной цели: начиная от аналитического обобщения предыдущего опыта (замысел–гипотеза) и до возникновения нового интеллектуального знания – концепции, и в завершение, прикладной разработки, или воплощении теоретической концепции в концептуальную разработку.

Ключевые слова: история философии, концепция, концептуальная разработка, программа по истории философии, новая философия, аксиоматика, лемма, лексикография, текстология.

T. Kononenko, Doctor of Science (Philosophy), Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE CONCEPTION OF THE "PROGRAMME OF THE HISTORY OF PHILOSOPHY": IDEA – CONCEPTION – CONCEPTUAL MODEL

This article is devoted to problems of teaching the history of philosophy. It turns out the logical links between scientific research. Determined fundamental and applied components in achieving educational and scientific objectives, from an analytical synthesis of previous experience (plan-hypothesis) to a new intellectual knowledge – concept, and finally applied to the development or implementation of theoretical concepts in conceptual model.

Keywords: the history of philosophy, concept, conceptual model, program on the history of philosophy, a new philosophy, axiomatics, Lemma, lexicography, textual criticism.